

УДК 930.25: 281.93. (477. 83/86) “1914/1918”
ББК 86.29 (4 Укр)

Роман Цюцяк
(м. Івано-Франківськ, Україна)

СТАНОВИЩЕ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИХ МОНАСТИРІВ ЧИНУ СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО В ГАЛИЧИНІ 1914-1918 рр.

У статті автор поставив перед собою мету окреслити основні напрями діяльності Російської православної церкви та російського окупаційного режиму в Галичині щодо греко-католицьких монастирів Чину святого Василя Великого в роки Першої світової війни, а також показати становище та діяльність монастирського чину на прикладі шести монастирів у Крехові, Лаврові, Жовкві, Бучачі, Погоні та Гошеві. Автор усвідомлює те, що тема потребує подальшого, більш глибокого опрацювання та аналізу з залученням широкого кола архівних джерел.

Ключові слова: Чин святого Василя Великого (ЧСВВ), монастирі, Галичина, Перша світова війна, Російська імперія.

Однією з політичних цілей, яку ставили перед собою російський імператор Микола II і його уряд, вступаючи в 1914 р. у Першу світову війну, було приєднання Галичини до складу Російської імперії. Територіальним домаганням надавалася релігійна мотивація: боротьба за “вигнання” католицизму та унії зі споконвічних православних земель і повернення населення в “дідівську” віру. Але на шляху цього стояла греко-католицька церква та монастирський орден Чину святого Василя Великого (далі – ЧСВВ), що проводив активну місіонерську діяльність.

Мета дослідження: проаналізувати на прикладі шести обителів у Крехові, Лаврові, Жовкві, Бучачі, Погоні та Гошеві – становище монастирів Чину святого Василя Великого в умовах окупації Російською імперією Галичини в роки Першої світової війни.

Історіографію даної проблематики можна поділити на дві групи. Першу складають праці, які написані в діаспорі переважно представниками ЧСВВ (о. М. Ваврик^{1, 2}, о. М. Войнар³, о. М. Дирда⁴) і характеризуються загальним поданням історичних відомостей від заснування монастирського чину до другої половини ХХ ст. В цих роботах фрагментарно описано становище і діяльність монастирів ЧСВВ в роки Першої світової війни. До другої групи належать праці А. Бахтуриної⁵, І. Патера⁶, А. Стародуб⁷. Вони присвячені політиці Російської імперії щодо Греко-католицької церкви в Галичині в роки Першої світової війни.

На початку 1914 р. до складу Чину святого Василя Великого входило 16 монастирів у Галичині та дві заокеанські місії, а також було двоє ієрархів, 85 ієромонахів, 77 братів, 47 студентів – загалом 211 монахів і 23 новики^{*8}.

Напередодні воєнних дій та окупації Галичини військами Російської імперії протоігумен провінції Платон Філяс вивіз більшість монахів до Моравії, Хорватії та Австрії. Так, о. Йосиф Концеловський навесні 1915 р. був призначений ректором духовної семінарії у Кременсі в Моравії для 75 вихідців з Галичини⁹. Уже в перші дні окупації

---

* Новики (Новіціат) – у католицькій церкві період послуху, тобто випробування вступників до чернечого ордену. Новіцій повинен бути католиком, не молодшим 17 років, вільним від шлюбу і яких-небудь обітниць. Після закінчення встановленого терміну проходження новіціату, настоятель монастиря вирішує про подальшу долю послушника – він може бути допущений до складання чернечих обітниць, видалений зі спільноти або йому може бути продовжено термін новіціату. У традиційних східних католицьких монастирях термін новіціату, як правило, складає не менше трьох років, а в східних орденах і конгрегаціях, організованих на зразок латинських чернечих інститутів, – один рік.

Галичини російськими військами нова влада вимагала подати їм відомості про кількість греко-католицького та православного духовенства, а також про діяльність монастирів ЧСВВ в Тернопільському повіті, було проведено опис церковного майна за документами австрійських властей¹⁰. У Станиславівському повіті окупаційна влада вимагала подати списки греко-католицьких церков та монастирів, що діяли на вересень 1914 р.¹¹. За каталогом ЧСВВ на 1915–1916 р. на заслання в Росії та Сибіру перебувало 7 отців, 10 клириканів та 10 братів. Найвідомішими з них були митрополит Андрей Шептицький, проректор Станиславівської духовної семінарії єпископ Єремія Ломницький, який помер у Сибіру 3 липня 1915 р.¹². Найбільше монахів було відправлено до Сибіру з монастирів Михайлівки, Улашківців, а також з Тереховлі, де в полон потрапило вісім монахів¹³. На жаль, доля більшості не відома. Одним з основних центрів чернецтва ЧСВВ в роки Першої світової війни був монастир у Лаврові. З наближенням фронту звідси виїхало до Загребу 28 осіб: 2 священники, 1 брат, 2 новики та 23 клірики, а залишилося 5 отців та 9 братів. Деякі з них повернулися в 1916 р. до Крехова або до Лаврова, де відновили свою діяльність¹⁴. Близько 30 монахів були направлені в шпиталі, де надавали першу медичну допомогу пораненим австрійським солдатам¹⁵.

Під час окупації Галичини російськими військами в Лаврівському монастирі перебували російські солдати. Настоятелем монастиря був о. Микола Галушинський, який не допускав православних священників до монастирської церкви, де й надалі відправлялись богослужіння монахами-василіянами. Ця церква зазнала реквізиції та пограбування¹⁶. У 1919 р. в Лаврівському монастирі було разом з ігуменом о. Діонісієм Ткачуком 30 монахів¹⁷.

Ігумен Крехівського монастиря у вересні 1914 р. зібрав 62 ченців і поселив їх у монастирі¹⁸. Але того ж року залишилося сім монахів: отці ігумен Мар'ян Повх та професор Полікарп Булик, п'ять братів-помічників. Більшість монахів мобілізували до цісарської армії; дехто подався на Захід, кількох ченців арештували і відправили на заслання до Сибіру¹⁹.

Крехівський монастир швидко відновив свою діяльність і вже на початок 1916 р. у ньому перебувало 30 ченців (1 на першому курсі богослов'я, 6 на першому курсі гуманістики, було 7 новиків та 4 брати-помічники, 8 священників), але їхня кількість змінювалася²⁰.

Поблизу Крехова діяла ще одна обитель ЧСВВ – монастир Різдва Христового у Жовкві, де 1891 р. перебувало 16 єромонахів, 22 брати, а також 23 новики²¹. Монастир у роки війни частково постраждав, оскільки австрійці, а згодом росіяни розмістили в ньому військовий шпиталь²². Він також швидко відновив свою діяльність і вже в січні 1916 р. почав видавати журнал “Місіонер”. У період війни часопис виходив у Хорватії, його редактором був о. Іван Прешляк²³.

У Бучацькому монастирі на 1914 р. монахів було 15, а учнів служби 49²⁴. У 1916 р. їх залишилося тільки 5²⁵. Тут вони під керівництвом ігумена о. Миколи Лиска прихистили 60 воєнних сиріт. Загалом монахи ЧСВВ надавали суттєву допомогу греко-католицькому населенню. У 1918 р. монастир виконував державні доручення сюди відправили арештованих урядом Директорії антиукраїнськи налаштованих владик Російської православної церкви Антонія Храповицького, Євлогія Георгієвського, Никодима Короткова та кількох монахів із їхнього супроводу, тобто осіб, які безпосередньо поширювали православ'я в Галичині²⁶.

Український старшина, вручаючи ігуменові листа від української влади, сказав: “Отче ігумене, ці три – це найгірші вороги нашої держави. Директорія арештувала їх у Києві й просить вас тримати їх у тюрмі”. Отець ігумен відповів: “Наш монастир ніколи

не був тюрмою й нею не може бути”. На це український старшина сказав: “Отче ігумене! Якщо не хочете їх прийняти, то я онтам, у сусіднім лісі, усіх їх вистріляю”. Тоді ігумен підписав українському старшині посвідку про одержання листа, прийняв трьох єпископів і старшині сказав: “Прошу повідомити нашу Владу, що мій монастир не є тюрмою”. А до владик звернувся: “Прошу ласкаво, заходьте до василіянського монастиря”²⁷. Їм було надано відповідні кімнати й усе потрібне для проживання та відправлення своїх богослужінь.

У Станиславській єпархії місіонерську діяльність проводили два монастирі ЧСВВ: в Погоні та Гошеві. Щодо Погонинського монастиря, то війна перервала тут будівництво нової церкви і реконструкцію обителі. Монастир у Гошеві був частково зруйнований. У воєнний період у ньому проживав один старий чернець Мелетій Тибінка²⁸. Лише в 1917 р. з колишньої Російської імперії почали повертатися монахи ЧСВВ (Павло Пушкарський²⁹, ігумен Жовківського монастиря Деонісій Ткачук) та інші³⁰.

Російська окупаційна влада в 1914 р. взяла на облік усіх монахів, відслідковувала їхню діяльність. Планувала після війни повністю зліквідувати чин, а монахів арештувати або депортувати за межі Галичини³¹.

Незважаючи на втрати, в часі війни відбулися окремі позитивні події в житті Греко-католицької церкви. Зокрема, у ході військових дій були знайдені мощі святого Йосафата в містечку Біла на Підляшші. У перші дні вересня того ж року австрійський військовий старшина Федір Заяць, народний учитель із Золочева, повертався з фронту додому. Дорогою він заночував у господаря Еміліяна Радомінського, від якого довідався, що в Білій заховані мощі св. Йосафата. Старенький чоловік розповів, як ще малим хлопцем носив полуденок своєму батькові-муляреві, який за наказом поліції в 1873 р. замурував у церковному підвалі мощі святого. Федір Заяць записав собі ту цінну інформацію й особисто передав її отцям Василянам у Львові. У листопаді 1915 р. протоігумен о. Платонід Філяс відправив до Білої о. Павла Демчука про все довідатися. За допомогою Еміліяна Радомінського 20 листопада 1915 р. о. Демчук знайшов те місце, де були замуровані мощі св. Йосафата. Віднайшовши мощі св. Йосафата, протоігумен Філяс і священник Демчук одержали від військових та духовних властей дозволи на перевезення мощей у безпечніше місце, бо існувала загроза, що російські війська повернуться на Холмщину. Було вирішено переправити мощі св. Йосафата до Відня. Але перед тим їх виставили перед міщанами Білої та околиць для прилюдного вшанування, що тривало два дні. 12 липня 1916 р. при багатьох вірних мощі св. Йосафата були відвезені на залізничну станцію в Білій та окремим вагоном, у супроводі о. Павла Демчука, перевезені до Відня, де їх поміщено в українській католицькій церкві Св. Варвари³².

Війна завдала значних втрат Чину святого Василя Великого: 35 його членів і 27 кліриків було мобілізовано до цісарського війська³³. Зменшилася і загальна кількість духовних осіб ЧСВВ. Так, 1914 р. їх нараховувалося 234³⁴, а в 1920 р. у Галицькій провінції – лише 183 особи в тому числі 88 ієромонахів, 27 кліриків і 68 братів³⁵. Але ці дані не повні. Після російської окупації монастирі ЧСВВ відновили діяльність, хоча й у важкому стані. Так, уже 1916–1917 р. приймали прихожан з усієї Галичини відпускні місця ЧСВВ в Крехові, Лаврові, Жовкві, Бучачі, Погоні та Гошеві.

Таким чином, окупація російськими військами Галичини ускладнила умови існування монастирів ЧСВВ. Політика окупантів проявилася в арештах духовенства, переслідуванні та руйнуванні монастирів Чину святого Василя Великого. Та, незважаючи на це, монахи ЧСВВ продовжували активну діяльність.

1. Ваврик М. По Василянських Монастирях Галицької та Карпатської України / М. Ваврик. – Торонто, 1956. – 286 с.
2. Ваврик М. Нариси розвитку і стану Василянського чину XVII–XX ст. Топографічна – стратиграфічна розвідка / М. Ваврик. – Рим, 1979. – 247 с.
3. Войнар М. Василяни в Українському народі / М. Войнар. – Нью-Йорк, 1950. – 80 с.
4. Дирда М. Ясна Гора в Гошові / М. Дирда. – Нью-Йорк, 1972. – 143 с.
5. Бахтурина А. Политика Российской империи в Восточной Галиции в годы Первой мировой войны / А. Бахтурина. – М. : АИРО-XX. – 264 с.
6. Патер І. Статус окупованих територій Галичини і Буковини в 1914–1917 рр. / І. Патер // Історія державної служби в Україні : у 5 т. Т. 1. – К., 2009. – С. 379–409.
7. Стародуб А. Церковна політика Росії в Галичині під час Першої світової війни: експансія «воєнного православ'я» [Електронний ресурс] / А. Стародуб // Доповідь на Міжнародній конференції “Насилля влади проти свободи сумління: репресивна політика Радянської влади щодо християнських Церков та віруючих (ідейні засади, механізми реалізації, історичні наслідки)”. – Режим доступу : <http://ruh.znaimo.com.ua/index-5229.html>.
8. Марчук В. Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / В. Марчук. – Івано-Франківськ : Плай, 2004. – С. 146.
9. Марчук В. Названа праця. – С. 155.
10. Державний архів Тернопільської області, ф. 322, оп. 1, спр. 4, арк. 9.
11. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 15, оп. 1, спр. 50, арк. 2, 40.
12. Великий А. Нарис історії Згромадження СС. Службениць / А. Великий. – Рим, 1968. – С. 19–21.
13. Ламківський Є. Названа праця. – С. 347.
14. Там само. – С. 349.
15. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІА України, м. Львів), ф. 684, оп. 1, спр. 2100, арк. 53.
16. Там само. – арк. 55.
17. ЦДІА України, м. Львів, ф. 408, оп. 1, спр. 185, арк. 8.
18. Місіонер. – 1920. – Ч. 3. – С. 57–58.
19. ЦДІА України, м. Львів, ф. 648, оп. 1, спр. 3033, арк. 2.
20. Шкребляк П. Крехів: Дороги земні і небесні / П. Шкребляк. – Львів : 2002. – С. 210.
21. Ваврик М. Нариси розвитку і стану Василянського чину XVII–XX ст... Названа праця. – С.65
22. Лозинський М. Науково-видавнича і просвітницька діяльність Василянського Чину у Галичині наприкінці XIX – першій половині XX ст : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / Лозинський М. – Львів, 2004. – С. 10.
23. Ламківський Є. Названа праця. – С. 349.
24. ЦДІА України, м. Львів, ф. 684, оп. 2, спр. 28, арк. 2.
25. Монастир Чину св. Василя Великого в Бучачі. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.buchacheparch.org.ua/monastyri/monastyr-chynu-sv-vasylija-velykogo-v-buchachi.html?showall=1>.
26. Бучач і Бучаччина. Історично-мемуарний збірник / ред. колегія Михайло Островерха та інші. – Нью-Йорк ; Лондон ; Париж ; Сідней ; Торонто : НТШ, Український архів, 1972. – Т. XXVII. – С. 87.
27. Бучацький монастир Отців Василіан: 300 років історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://theology.in.ua/ua/relig_tourism/religious_region/50525.
28. Дирда М. Названа праця. – С. 97.
29. Спогад про о. Павла П. Пушкарського ЧСВВ (1895–1977) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.bazylianie.pl/index/uk_index.php?plik=news.php&news=236.
30. Шкребляк П. Названа праця. – С. 216.
31. ЦДІА України, м. Львів, ф. 69, оп. 1, спр. 1, арк. 7.

32. Святий Йосиф Кунцевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://buchachkolegium.at.ua/index/svmch_josafat/0-16.
33. Марчук В. Названа праця. – С. 155.
34. Ламківський Є. Названа праця. – С. 350.
35. Catalogus Ordinis S. Basilii Magni Congregationis Ruthenae SS. Salvatorisin annum MCMXX. – Zovkva, 1920. – С. 23.

Роман Цюцяк

(г. Ивано-Франковск, Украина)

**Положение греко-католических монастырей Ордена святого Василия Великого
в Галичине 1914–1917 гг.**

В статье автор поставил перед собой цель определить основные направления деятельности Русской православной церкви и российского оккупационного режима в Галичине в отношении греко-католических монастырей Ордена святого Василия Великого в годы Первой мировой войны, а также показать положение и деятельность монашеского ордена на примере шести монастырей – в Крехове, Лаврове, Жовкве, Бучаче, Погоне и Гошове. Автор осознает то, что тема требует более глубокой разработки и анализа с привлечением широкого круга архивных источников.

Ключевые слова: *Орден святого Василия Великого, монастыри, Галичина, Первая мировая война, Российская империя.*

Roman Tsiutsiak

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

**The situation of the Greek Catholic monasteries of the Order of St. Basil
the Great in Galicia 1914–1917**

The authors aim is to outline the main activities of the Russian Orthodox Church and the Russian occupation regime in Galicia on Greek Catholic monasteries of the Order of St. Basil the Great during the First World War and to show the situation and activities of the monastic rank on the example of six monasteries (Krekhiv, Lavriv, Zhovkva, Buchach, Pohonia and Hoshiv). The author understands that the topic requires more in-depth study and analysis with attracting of a wide range of archival sources.

Key words: *Order of St. Basil the Great, monasteries, Galicia, World War I, the Russian Empire.*